

נחל אליהו

פרשת
חקת

משיעורי הרב אליהו דיסקין שליט"א

לפי שהיו יראים לקוברו שהיה מהרוגי מלכות, והוא הדין שמה שהוא אמר שקברי עכו"ם אין מטמאים זה דחוי בעלמא.

עומק הענין של טומאה שורשו בזוהמת הנחש

אבל צריך להבין, מה זה הדחוי? מה זה סתם דחוי בלי מקור?

ונראה ביאור הענין: הרמב"ן בפרשה שלנו, מבאר את הטעם של טומאת מת: וטעם טומאת המת בעטיו של נחש - הטעם של טומאת מת, בגלל שכל אלו שמתים זה מכח החטא של הנחש, ויש את הזוהמא של הנחש, של מלאך המוות. והרמב"ן מוסיף ראייה לדבריו: כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין, והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין - צדיקים שנפטרים בנשיקה אינם מטמאים מן הדין, ובהכרח דהיינו מפני שהם אינם מתים על ידי מלאך המוות, ואין להם את הזוהמא של הנחש.

ודברי הרמב"ן סתומים, מה הכוונה לא יטמאו מן הדין, הם מטמאים או לא מטמאים? אם הם לא מטמאים שיאמר שלא יטמאו, אבל הוא לא אומר אינם מטמאים, הוא אומר לא יטמאו מן הדין? וכן לא מצאנו בפוסקים מי שסובר שקברי צדיקים אינם מטמאים? ואם הוא סובר שמטמאים מה כוונתו שאינם מטמאים מן הדין?

מקור דברי הרמב"ן הוא מהזוהר (פרשת וישלח קסח ע"א בדפי הזוהר): רבי אלעזר אמר: כל מאן דאשתדל באורייתא לשמה [כל מי שעמל בתורה לשמה], לאו מיתתיה על ידא דיצר הרע בגין דהוא נחש והוא מלאכא דמותא [הוא לא מת על ידי היצר הרע שהוא הנחש והוא מלאך המוות] אלא מיתתהון בנשיקה [אלא הוא מת בנשיקה], דתיב [שיר השירים א, ב]: ישקני מנשיקות פיהו, כלומר על פי ה', והיא הנשיקה, דהיא דביקותא דנפשא בעיקרא [שהנשיקה היא דבקות של הנפש בעיקרו], והיא דאשתדל באורייתא דאתתקיף באילנא דחיי ולא ארפי מניה [ומי שמשתדל בתורה והתחזק בעץ החיים ולא הרפה ממנו], ובגין כך צדיקא דמשתדלי באורייתא לא מסתאבי גופא דלהון אלא הוא דכי [ולכן צדיקים שמשתדלים בתורה לא נטמא גופם אלא הוא טהור], כגון אליהו בבי קברי דאשכחוהו רבנן ושאלו ליה ולא כהן הוא מר אמר לון צדיקא לא מסאבי במיתתהון [כמו אליהו, שמצאוהו חכמים בבית הקברות ושאלוהו וכי אינך כהן? ואמר להם: צדיקים אינם מטמאים במיתתם], דלא שרא עליהו רוח מסאבא [שלא שורה עליהם רוח טומאה].

מבואר בדברי הזוהר, כדברי המדרש שהביאו תוס' בבבא מציעא שאליהו נטמא לצדיקים, ומבואר אף את דברי הרמב"ן שהטעם של טומאת מת הוא מפני שהיצר הרע הוא השטן והוא מלאך המוות, והכל מכח הנחש וזה מביא את הטומאה, ולכן מי שמתים בנשיקה - מי שעמל בתורה לשמה, לא נטמא, וזה מה שאליהו ענה על שנטמא לרבי עקיבא. ובזוהר לכאורה קשה לומר שדחוי מדחי ליה, הזוהר אומר את זה למעשה, וזה המקור של הרמב"ן, אולם למעשה אין שיטה כזאת בפוסקים לנקוט כך למעשה.

ונראה שיש לומר בזה ביאור בעזר ה', אמת לאמיתה של תורה, וזה מאיר את כל הענין, וע"פ שתי הקדמות:

הקדמה ראשונה: יש חתם סופר ידוע שאומר, שיש מקומות שרואים שאליהו הנביא קיים את התורה, ויש מקומות שרואים שהוא לא קיים את התורה, ומה באמת? אליהו הנביא צריך לקיים מצוות או לא? אומר החתם סופר: כשאלוהו בא בדמות מלאך אין טעם שיקיים מצוות, אבל כשהוא בא בלבוש אדם הוא מקיים את המצוות. וכאן שאליהו קבר את רבי עקיבא הוא בא בלבוש אדם, ולכן שאלו אותו ולא כהן הוא מר?

אבל נראה בעזר ה' שגם כשאלוהו הנביא בא מלובש בגוף, הוא לא מצווה על המצוות, והוא לא מקיים אותם כמי שמצווה ועושה, אלא הוא מקיים את זה כאינו

בענין קברי צדיקים אם מטמאים וכו' בהלכה ואגדה

זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים (יט, יד).

יש נידון ידוע בהלכה ומן הראוי לעשות סדר בראש בענין זה, האם קברי צדיקים מטמאים או שאינם מטמאים, והאם קברי עובדי כוכבים מטמאים או שאינם מטמאים. למעשה ההלכה הרווחת היא שקברי צדיקים מטמאים לכל דבר, אין שיטה מהפוסקים שקברי צדיקים אינם מטמאים. ולענין קברי עכו"ם יש מחלוקת ראשונים האם הם מטמאים באהל או לא, ובשאר טומאות לכל הפוסקים ההלכה שמטמאים ורק באהל נחלקו האם קברי עכו"ם מטמאים. ושורש הדברים שנחלקו תנאים האם קברי עכו"ם מטמאים באהל, והראשונים נחלקו איך לפסוק להלכה, אבל קברי צדיקים מוסכם להלכה שמטמאים באהל.

אלא שאעפ"כ ידוע שמהזוהר ומהמדרשים נראה שקברי צדיקים לא מטמאים באהל, וצריך להסביר ולבאר ענין זה:

ומן הראוי להתחיל במקורות של דין זה: נחלקו ר' שמעון בר יוחאי ורבנן ביבמות (סא, א) ובעוד מקומות בדין קברי עכו"ם, ר' שמעון בר יוחאי סובר שקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, ומקור דבריו מהפרשה שלנו פרשת חוקת, שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל, ונאמר (יחזקאל לד, לא): ואתן צאני צאן מרעייתי אדם אתם - אתם קרויים אדם, ואין העובדי כוכבים קרויים אדם, ולכן קברי עכו"ם לא מטמאים באהל. ורבנן חולקים עליו שאף קברי עכו"ם מטמאים באהל.

קברי עכו"ם האם מטמאים או לא

איך צריך לפסוק להלכה? בדרך כלל אנחנו נוקטים שיחיד ורבים הלכה כרבים, וכך היא שיטת התוס' בפרק המקבל (בבא מציעא קיד, ב) שהלכה כרבנן שקברי עכו"ם מטמאים באהל, מפני שיחיד ורבים הלכה כרבים. אך לעומתם הרמב"ם (בפ"א מטומאת מת ה"ג) פוסק כמו ר' שמעון בר יוחאי שקברי עכו"ם לא מטמאים באהל.

מה המקור של הרמב"ם? דבר ראשון, מפני שרבינא ביבמות שם סובר כמותו שקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל. אבל יש עוד מקור, מדברי הגמ' פרק המקבל (ב"מ קיד, ב), הגמ' מביאה סיפור: אשכחיה רבה בר אבוה לאלוהו דקאי בבית הקברות של עכו"ם - הוא ראה את אליהו הנביא שנמצא בבית קברות של עכו"ם, אמר ליה: לאו כהן הוא מר? מאי טעמא קאי מר בבית הקברות? - הרי אתה, אליהו הנביא כהן, ומדוע אתה נמצא בבית קברות של עכו"ם, הרי אסור לכהן ליטמא למתים? אמר ליה - ענה לו אליהו: לא מתני מר טהרות - לא למדת טהרות? דתניא, ר' שמעון בר יוחאי אומר: קבריהם של עכו"ם אין מטמאין, שנאמר: ואתם צאני צאן מרעייתי אדם אתם - אתם קרויים אדם, ואין עכו"ם קרויים אדם - אליהו הנביא אומר לרבה בר אבוה, שהוא נמצא בבית הקברות מפני שר' שמעון בר יוחאי אומר שקבריהם של עכו"ם אינם מטמאים. אז מה מבואר? איך אליהו הנביא פסק? כמו מי? כמו ר' שמעון שקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, ממילא למד מכאן הרמב"ם שפוסקים הלכה כר' שמעון שקברי עכו"ם אינם מטמאים.

אבל תוס' שם אומרים שאי אפשר להביא מכאן ראייה שהלכה כמו ר' שמעון, שהרי רשב"ג באהלות נחלק עליו וסובר כחכמים שקברי עכו"ם מטמאים וקיימא לו כמותו, ובהכרח שאליהו דחוי הוה מדחי ליה - זה דחוי בעלמא. ותוס' מוסיפים: וכן מצינו, יש במדרש סיפור דומה - תוס' לא מציינים איפה המדרש נמצא, רעק"א מציינין איפה המדרש, בילקוט שמעוני על משל על הפסוק חכמת נשים בנתה ביתה: שהיה אליהו קובר את רבי עקיבא - רבי עקיבא, הרומאים הרגו אותו במיתת משונה, ואליהו בא לקבור אותו, אמרו לו: וכי אינך כהן אתה? אמר להו: צדיקים אין מטמאין. והרי אין כזו שיטה בכלל שקברי צדיקים אין מטמאים, ובהכרח שדחוי הוה מדחי ליה - הוא דחה אותם משום כבודו של רבי עקיבא, ועיקר הטעם לפי שהיה מת מצוה,

ביאור לשון הרמב"ן על קברי צדיקים על פי דברי הזוהר

ועכשיו נראה בעזר ה' לפרש את לשונו הזהב של הרמב"ן בד"ן טומאת מת בקברי צדיקים, ומתחילה עם הזוהר, ידוע שהזוהר זה לא ממש ספר הלכה, אלא הזוהר בכל דבר מדבר על הדברים בשורשם, תיקונים וקלקולים, הזוהר מגלה לנו שהטעם שיש טומאה למת זה בגלל שיש רוח טומאה ע"י היצירה והנחש, וטעם זה לא שייך בקברי צדיקים, אצל קברי צדיקים אין רוח טומאה! ולמה קברי צדיקים מטמאים בכל זאת? כי יש בדאורייתא לא פלוג!

זה עומק דברי הזוהר: הזוהר לא מדבר על הלכה למעשה, הזוהר מדבר על שרשי הדברים, על רוח טומאה! לא על דיני טומאה! אומר הזוהר בדקדוק לשונו: ובגין כך צדיקא דמשתדלי באורייתא לא מסתאבי גופא דלהון אלא הוא דכי... דלא שרא עלייהו רוח מסאבא, הזוהר לא אומר שאין בהם דיני טומאה אלא "גופא דלהון דכי" "לא שרי עלייהו רוח מסאבא", הזוהר מדבר על שרשי הדברים, על רוח טומאה, שצדיקים אין להם רוח טומאה, ולמה בפועל יש עליהם דיני טומאה? כי יש לא פלוג בדאורייתא! וממילא אליהו הנביא, גם כשהוא מגיע בדמות אדם הוא מקיים את התורה כמו האבות, והאבות לפי הנפש החיים קיימו רק לפי התיקונים והקלקולים, לכן אמר הרמב"ן שהם לא קיימו בחו"ל, וממילא אצל האבות ואצל אליהו הנביא לא שייך לא פלוג, מה שהתורה אסרה בגלל לא פלוג לא שייך אצלם, זה כמו חו"ל, לכן כששאלו את אליהו הנביא למה הוא נטמא? הוא אמר: קברי צדיקים אינם מטמאים! מה הוא התכוון קברי צדיקים אינם מטמאים? שאין עליהם רוח טומאה! כמו שכתוב בזוהר, ומה שהתורה אסרה את זה, התורה אמרה שזה מטמא הלכה למעשה מצד לא פלוג, ולא פלוג שייך לנו אבל לא לאליהו, אליהו לא נזהר מלא פלוג, הוא נזהר רק מרוח טומאה, הוא נזהר רק מטעמי המצוות.

ואלו דברי הרמב"ן אמת לאמיתה של תורה: מה הרמב"ן אומר? תדע שהמתים בנשיקה לא יטמאו מן הדין! מן הדין הכוונה כמו הלשון 'והלא דין הוא' דהיינו שכך הוא שורת הדין והיורש! הרמב"ן אומר: תדע שקברי צדיקים לא יטמאו מן הדין - מצד היורש, מצד שורת הדין קברי צדיקים לא מטמאים! למה? כי הטעם של הטומאה זה בגלל רוח טומאה, וקברי צדיקים אין להם רוח טומאה, ולמה הם מטמאים מדאורייתא? בגלל שיש בדאורייתא לא פלוג! הרמב"ן מוכיח ממה שאמרו צדיקים אינם מטמאים, ומה הפשט אינם מטמאים? לא שהם לא מטמאים הלכה למעשה, אלא אין להם רוח טומאה! שסיבת הטומאה היא מפני שמתים בעטיו של נחש ויש רוח טומאה, ולכן המתים בנשיקה לא יטמאו מן הדין! ורק מפני לא פלוג מטמאים!!

ולפי זה אפשר להבין גם את הדין בקברי עכו"ם, לקברי עכו"ם מעיקר הדין גם אין את הטעם של טומאה, למה?

האור החיים הקדוש בפרשה שלנו (ט, ב) מבאר את הטעם שקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל: וכבר המשלתי במקום אחר ענין זה לשני כלים שהיו אצל בעל הבית, אחת מלאה דבש ואחת מלאה זבל, ופינה אותם והוציאם לחוץ מהחדר, אותה שהיתה מלאה דבש מתקבצים לה כל הזבובים והרמשים, ואותה שהיתה מלאה זבל הגם שיכנסו לה קצת מהרמשים לא ישווה לשל דבש, כמו כן אדם מישראל שמת להיותו מלא קדושה המתוקה והעריבה, בצאת הנפש ונתרוקן הגוף יתקבצו הקליפות לאין קץ, שהם כוחות הטומאה התאבים תמיד להדבק בקדושה ליהנות מהערב, ולזה יטמא באהל ואפילו אלף בתים מקורים ואחת פתוחה לחברתה הטומאה תמלא כל החלל המקורה, מה שאין כן אשר לא מזרע ישראל להיותו מושלל מהקדושה, אין כל כך התקבצות הטומאה אלא חלק הממית הנדבק בגוף, ואשר יסובב הכל היא התורה.

דרך אגב, מסבירים שזה גם סוד הענין של טומאת נדה, מה זה דם נדה? דם נדה זה דם שהיה צריך להתהוות ממנו עובר, וכשהאשה לא התעברה יוצא הדם. אז בעצם הדם הזה הוא בכוח נפש ישראלית שנאבד ונהיה ממנו דם, ולכן זה דומה לטומאת מת! כל נפש ישראלית אפילו בכוח זה דבר ששורה עליו קדושה! ומגלה לנו האור החיים הקדוש, שדבר שיש בו קדושה כשהקדושה מסתלקת זה כמו דבש, וכל כוחות הטומאה והקליפות רוצים להידבק בזה, ולכן ישראל שמת מטמא אפילו באהל, משא"כ קברי עכו"ם אין מטמאים באהל.

ויתכן לומר, שגם ר"ש בר יוחאי וגם רבנן מודים שמצד שורת הדין קברי עכו"ם לא יטמאו באהל, וכסברת האור החיים הקדוש, אלא שנחלקו האם אומרים לא פלוג בקברי עכו"ם, כמו שבקברי צדיקים מעיקר הדין לא צריך לטמא והתורה אמרה שטמא מפני שלא פלוג.

מצווה ועושה, שהרי הוא כבר שייך לעולם הנשמות, הוא לא שייך לעולם המעשה שמצווים על קיום המצוות, אלא הוא מקיים את זה כאינו מצווה ועושה.

ומה נפקא מינה?

יש יסוד גדול של הנפש החיים (שער א פרק כא), על הקושיה הידועה של הרמב"ן ושאר הראשונים והאחרונים, איך יעקב אבינו נשא שתי אחיות הרי האבות קיימו את כל התורה כולה?

אומר ר' חיים וואלוז'ניר: האבות לא קיימו את התורה בגלל שהיו מצווים, אלא שהם השיגו בדעתם הרחבה את שרשי התורה, הם ידעו בטוהר שכלם את התיקונים הנוראים הנעשים בכל מצוה בעולמות, ואת הקלקולים והפגמים הנוראים הנעשים על ידי כל עבירה, ובגלל שהם השיגו את זה הם קיימו את התורה. וממילא אומר הנפש החיים: יש נפקא מינה לדינא, מי שמקיים את התורה לא בגלל שהוא מצווה ועושה, אלא בגלל ההשגה בשורשי הדברים, מותר לו לעשות חשבונות ולשנות מהתורה בגלל השגתו שבפעולה מסוימת התועלת מרובה באי קיום מעשה המצוה. ולכן יעקב אבינו עשה חשבון, והוא ידע שמרחל ולא יצא הבנין של כלל ישראל, והוא הבין בדעתו שהמעלה הזאת דוחה את כל הסיבות שלא לקחת שתי אחיות. ומוסיף הנפש החיים: שזה ודאי שאחרי מתן תורה אסור לעשות חשבונות, ואם התורה אוסרת מעשה מסוים, לעבור על כך זה הקלקול הכי גדול! אין חכמה, ואין עצה, ואין תבונה! גדולי עולם נכשלו בזה! אבל לפני מתן תורה, היות ולא היו מצווים, ורק קיימו את התורה בגלל התיקונים שעל ידי קיומם, תיקונים זה תלוי אם האדם יודע שבמקרה הנקודתי הזה, המיוחד הזה, יהיה הרבה יותר תיקונים אם הוא יעבור על המצוה זה דוחה, ומשום כך האבות לא קיבלו את התורה, שאם היו מקבלים את התורה לא היו יכולים לפעול כפי השגתם בתיקונים שהם לא לפי דיני התורה, כך אומר הנפש החיים.

ממילא גם אליהו הנביא, אפילו כשהוא מגיע מלובש בדמות אדם והוא מקיים את המצוות, הוא מקיים אותם כמו האבות קודם מתן תורה, כמי שאינו מצווה ועושה ע"פ ההבנה בשורשי הדברים, ובהבנתו במקרים מסוימים הוא יכול לנהוג שלא כדיני התורה בפועל אלא כפי עיקר ענינם.

במאמר המוסגר זה לא נוגע לענינינו, מה התירוץ של הרמב"ן? שהאבות קיימו את התורה רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. ונראה שהתירוץ של הרמב"ן ושל הנפש החיים, למרות שהם שני תירוצים שונים אבל היסוד הוא אחד: מה הטעם של הרמב"ן שהם קיימו רק בא"י ולא בחו"ל? הרמב"ן אומר בכמה וכמה מקומות, שעיקר המעלה של תיקון העולמות של המצוות זה בא"י, ומה שמקיימים מצוות בחו"ל, זה כמו שחז"ל אומרים (רש"י מביא דבריהם בפרשת ויהי אם שמוע, דברים יא, יח): ושמתם את דברי אלה - אף לאחר שתגלו, הוו מצוינים במצוות, הניחו תפילין, עשו מזוזות, כדי שלא יהיו עליכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ): הציבי לך ציונים - הקב"ה רוצה שכלל ישראל לא ישכחו את המצוות בחו"ל, ולכן נצטוו לעשותם אף שם. זאת אומרת שבצעם בחו"ל אין את אותם תיקונים של טעמי המצוות, של תיקוני עולמות שבא"י, כי א"י מושגח ישירות מהקב"ה, בחו"ל - הרמב"ן מאריך בכמה מקומות, שכל אומה יש לה את השר שלה, וממילא אין שם את אותם תיקוני עולמות שיש בא"י, ומה שמקיימים את המצוות בחו"ל זה בגלל הציבי לך ציונים. וזה ודאי שאחרי שהתורה אמרה, זה דאורייתא, וכבר אין חכמות, ולכן אחרי מתן תורה אי אפשר לברוח מקיום המצוות בחו"ל, אבל לפני מתן תורה שהאבות לא קיימו בגלל שהיו מצווים, אלא קיימו בגלל שידעו תיקון העולמות, זה לא שייך בחו"ל, זה עומק תירוץ הרמב"ן שכתב: והנראה אלי מדעת רבותינו: שלמד אברהם אבינו התורה כולה ברוח הקדש, ועסק בה ובטעמי מצוותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה, ושמידתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוזה לארץ נשא האחיות. ומתבאר שלמרות שהרמב"ן והנפש החיים אמרו תירוצים חלוקים, שורש דבריהם אחד הוא.

והקדמה שניה: בדינים דרבנן מצאנו פעמים רבות שאומרים לא פלוג, אולם אף בדאורייתא יש לא פלוג, התורה מלאה עם לא פלוג. הדוגמא הכי פשוטה שיש לא פלוג בדאורייתא, בדין יבום, שגם זקנה בת תשעים נופלת ליבום, אפילו שהטעם של יבום לא שייך אצלה! מה הטעם של יבום? להקים זרע לאחיו! ובשביל זה התורה מתירה ערוה של אשת אחי! ובזקנה בת תשעים הרי לא שייך שתקים זרע לאחיו, ואעפ"כ יש מצות יבום והותר איסור אשת אחי, הרי שיש בדאורייתא לא פלוג.

להצטרפות לקבלת הגליונות והשיעורים:

N0527683029@GMAIL.COM